

Hátramenetben

A felsőoktatási stratégiáról

PUBLICISZTIKA - LVIII. évfolyam, 46. szám, 2014. november 14.

A Fokozatváltás a felsőoktatásban (A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai) című, alább felsőoktatási stratégiának (röviden: FS) nevezett dokumentum¹ (www.kormany.hu) címlapján stílszerűen sebességváltók fényképeit látjuk. Mondanunk sem kell, hogy ez a kép azért stílusos, mert az új (az elmúlt négy évben a negyedik) felsőoktatási államtitkár éppen a járműipar és -fejlesztés nemzetközileg is elismert szakembere. De az is jellemző, hogy nem tanuló, kutató, dolgozó embereket: tanárokat és diákokat, hanem tárgyakat mutat, kis jóindulattal olyasmiket, amelyek akár egyetemi fejlesztések eredményei is lehetnének, ám ha kevesebb megértéssel tekintünk rájuk, akkor olyan eszközöket látunk, melyek szimbolikus jelentőségük szerint arra valók, hogy valamely központi akarat, a „kéz”, a gondolkodó elméket egyetlen mozdulattal nagyobb sebességre ösztökélje.

De legyen elég az efféle üres filozofálásból, és lássuk, mit kínál a legújabb FS. Már első mondataival is sikerül meglepetést szereznie: „Negyed évszázad után, 2014-re elérkeztünk oda, hogy a magyar felsőoktatás nemzetgazdaságunk egyik legsikeresebb, legversenyképesebb ágazata, és minden lehetőség adott arra, hogy létrehozzuk Közép-Európa legjobb felsőoktatási rendszerét.” (4.) Az FS szerzői szemében nyilván az számít sikeres ágazatnak, amelynek legjobb egyedei az elmúlt években már a legjobb 500-ból is kiestek. Mert például a QS friss felmérése szerint² az általuk számon tartott mindössze négy (!) magyar egyetem, a szegedi (SZTE), az ELTE, a debreceni (DE) és a Corvinus – ebben a sorrendben – az első 600-ba sem fér már be. Szomorú tény, hogy nemcsak Csehország vagy Lengyelország, de még Észtország vagy Belarusz (!) legjobb egyetemeit is magasabban jegyzik a mieinknél. (Ezt megerősíti egyébként a *Times Higher Education Supplement* friss 400-as rangsora is,³ amelybe egyetlen magyar egyetem sem fért bele, de lengyel vagy cseh igen.) Az ún. sanghaji listában⁴ az SZTE 2003-ban még a 200. hely környékén volt, ma a 450.-en található, az egyetlen további jegyzett magyar egyetem, az ELTE a 400. hely táján van. A listát melleleg az 500. helyig tartják számon. Hangsúlyozzuk, mindez az elmúlt pár év eredménye, ám csodálkozásra kevés okunk van, amint azt alább is bizonyítjuk. Ezzel együtt egyébként ez a szféra, szemben például a szakmunkásképzéssel vagy az önkormányzatokkal, állandó nemzetközi összehasonlításnak van kitéve, és ebben az értelemben (no meg abban, hogy ez minden bizonnyal az egyik legkevésbé korrumpált része a társadalomnak) valóban versenyképes.

Valószínűleg azonban az FS szerzői sem olvasták saját munkájukat, mert két oldallal később ezt képesek leírni: „Az intézmények valódi verseny és teljesítménykényszer nélküli helyzetben vannak, gazdálkodásuk sokszor pazarló, adminisztrációjuk bürokratikus, és számos szempontból idejétmúlt irányítási struktúrával rendelkeznek, ráadásul vezetőik, illetve a hallgatói és oktatói közösség érdekei sem feltétlenül esnek egybe. (...) a magyar egyetemek és főiskolák társadalmi megítélése romlott, a magyar diploma értéke megkérdőjeleződött, ezáltal pedig csökkentek a következő generációk tanulási, fejlődési lehetőségei és munkaerő-piaci versenypozíciói.” (6.) E ponton és végig az FS-ben az állítások minden statisztikai hivatkozás nélkül maradnak, amire egy kiváló kollégám rendszeresen ismételt megjegyzése vonatkozik: „Ha nincsenek adataid, akkor mindaz, amit mondasz, csupán egy vélemény.”⁵

A Máté-elv az FS-ben

Az FS bevezetője ezt a célt tűzi ki: „2030-ra olyan felsőoktatási rendszert kell létrehozni, ahol a

rendelkezésre álló állami forrásokat a nemzetközi versenyben is bizonyítottan erős területekre lehet koncentrálni, vagyis a gazdaságpolitikában bevált ágazati szemléletű megközelítést a felsőoktatásba is át kell vezetni.” (uo.) Erre az „ágazati szemléletre” is vissza kell még térnünk, de vegyük észre, hogy az FS egy ősi receptet követ, amelyet a tudománymenedzselés Máté-elvként ismer: „Mert mindenkinek, akinek van, annak adatik, és megszorítottatik; akinek pedig nincsen, attól az is elvétetik, amije van.” (Máté 25:29) Eszerint pedig a legjobb intézményeknek, például a QS által is számon tartott négynek kellene többet adni, avagy a tudánymérés elfogadott kritériumait kell alkalmazni (*Web of Science*, impaktfaktorok, hivatkozási számok, Hirsch-index stb.), és ezek alapján eldönteni, hová juttassunk több támogatást.

Csak hogy az FS-ben minden másképp van, azaz lesz: „A jövőben minden egyetemnek és főiskolának a saját, jól megkülönböztethető, kiemelt képzési területére szükséges fókuszálnia, vagyis az intézményeknek határozott képzési profillal kell rendelkezniük, és az általuk képviselt területen világszínvonalú képzést kell nyújtaniuk.” (uo.) Nos, ez már fényes távlatokat nyit. Mert az tény, hogy ha összegyűjtjük a szinten kevés intézmény rúghat is a nemzetközi rangsorok labdájába, még mindig számos kiváló professzor és szakmai műhely van, akiknek vagy amelyeknek az eredményeit jegyzik a világ tudományos, például publikációs, impaktfaktoros avagy hivatkozási rangsoraiban. De még így is nehéz elképzelni, hogy például az SZTE mind a 12 karával – az állam- és jogtudománytól a zeneművészetiig – rááll mondjuk az ott igen sikeres lézerfizika vagy kolloidkémia művelésére, és így próbál feljebb kerülni a rangsorokban. Ezáltal ugyanis, mint az FS állítja, „megszűnik az intézmények felesleges rivalizálása, és helyébe a képzések közötti egészséges verseny lép, és így az ország felsőoktatási intézményei – kollektíven – képesek lesznek minden tudásterületet és tudásszintet lefedni”. (5.) Tegyük félre ósdi felfogásunkat az egyetemről, amely a tudás összességét hivatott nyújtani (vö. „univerzitás”), valamint kételyünket, hogy vajon hogy is lesz itt verseny, ha mindenki másfajta képzést művel, és hagyjuk, hogy meglegyintsen az 1950-es évek hideg szele, amely a központi (és „ágazati”) tervezés és irányítás s nem kevésbé a kollektívizmus mindenhatóságát fűtta szerteszéjjel akkoriban az országban – tudjuk, milyen eredménnyel.

De kinek fog még adni a felsőoktatási munkamegosztást pártoló kormányzat? Érdemes újból idéznünk: „az egyetemek küldetésének középpontjában a tudományos kutatás, az új tudás teremtése áll, míg az alkalmazott tudományok egyetemein (»universities of applied sciences«, a hagyományos elnevezés szerinti főiskolák) a hangsúly a tudás hasznosításán van, legyen szó akár alapképzésről, akár mesterképzésről, akár gyakorlatorientált kutatásokról, ipar közeli fejlesztésekről. A kétféle intézménytípus nem egymástól függetlenül létezik, szorosan együttműködnek egymással és gazdasági környezetükkel a társadalmi jólét és a vállalkozások támogatása érdekében.” (8.) Felejtsük el a jelszószerű és minden bizonnyal megvalósíthatatlan utolsó állítást, és koncentráljunk az Európában csak pár országban létező „alkalmazott tudományok egyeteme” fogalmára, amely a korábbi *politechnic* vagy *Fachhochschule*, azaz a szakfőiskola előkelőbb neve, amelybe azonban ott nemcsak az FS szerint pártolt „innovatív” mérnöki és gazdasági, hanem művészeti, szociálismunkás- és egészségügyi képzések is beletartoznak.

Az FS ugyanis az egész világot az ipar és a gazdaság szemüvegével látja, mint az anekdotabeli mester, aki, mert csupán kalapácsa van, mindent szögnek néz. És itt köszön újra vissza az 1950-es évek szelleme. Mintha megalkotóinak ifjúkori marxizmusóráiból az alap és felépítmény egyirányú meghatározottsága uralná gondolkodásukat. A társadalom boldogulásához azonban a felsőoktatás számos más módon képes hozzájárulni, és ehhez elég a sikeres országok gyakorlatát követni, nem szükséges még ezt a területet is újabb unorthodox kezdemények áldozatául dobni.

Csak hogy a Máté-elv valójában mégsem érvényesül. Hiába kutatnak bármit is világszínvonalon Pécsen vagy Debrecenben, ha az FS ezt mondja ki: „elengedhetetlen, hogy a gazdaságpolitikában jól bevált [?], ágazati szemléletű megközelítést átemeljük a felsőoktatásba is, és külön-külön foglalkozunk az egyes szektorok (orvos- és pedagógusképzés, műszaki, gazdasági és agrárterület) munkaerő-piaci és innovációs igényeivel”. (7.) Magyarán: mégsem a legjobbak, a leginkább „versenyképesek”, hanem az általunk kijelölt

képzések, illetve intézmények kapják a legnagyobb támogatást.

Az FS 70-71. oldalán vannak elképzelések a finanszírozás kritériumainak számszerűsítésére, de ebben egyrészt olyan illuzórikus (mert mai módszerekkel ellenőrizhetetlen) mutatókat sorolnak fel, mint például a hallgatók kompetenciaeredményének emelkedése a képzési bemenet és a kimenet között, vagy olyan amatőr megoldásokat, mint a kiadott doktori fokozatok száma, amelyet két külön sorban, két külön szempontként említenek, vagy az „idegennyelvű publikáció” – így, egyes számban, anélkül, hogy megmondaná, *milyen fórumon* kiadott közleményekről lenne szó, hiszen nem mindegy, hogy egy főiskolai belső kiadványban vagy a *Nature*-ben jelentetjük-e meg az eszperantó vagy angol nyelvű cikkünket.

És a hajó megy

Az OECD 2014 szeptemberére datált *Education at a Glance* című 570 oldalas anyagára⁶ többször is hivatkozik az október 21-én bemutatott FS. De a bennünket érintő adatok mintha kimaradtak volna a jelen helyzet értékeléséből.

Kezdjük a költségekkel, mert erről, pontosabban a konkrétumokról az FS végig hallgatásba burkolózik. Sejtelmes ígéretetek ugyan vannak, például hogy „a nemzetközi »agyelszívás« elleni fellépésként és a kutatói kiválóság elősegítése érdekében szükséges az évek óta elmaradt központi bérrendezés megvalósítása” (23.), de hogy ez hány százalékos növekedést jelent a szféra költségvetésében, arról – mint oly sok másról – nem tudunk meg semmit, illetve amit megtudunk, az inkább ellentmond az ilyen várakozásoknak. Csaknem négy évvel az új felsőoktatási törvény megalkotása után egyébként még mindig nem alakult ki az intézmények finanszírozási rendszere; gyakorlatilag továbbra is bázisfinanszírozással, esetleges egyéni alkuk alapján jön létre egy-egy (állami!) egyetem éves támogatása.

Az OECD-anyag azonban elég jól eligazít, hogy hol is állunk ma (azaz tegnap, mert általában 2011-es statisztikák állnak rendelkezésre), illetve mik a tendenciák. 2011-ben az egy évben egy diákra jutó összes költség EU-átlaga 64 ezer USD volt, és még Csehországban is 43 ezer dollár volt, míg Magyarországon mindössze 35 ezer USD jutott rájuk. A magyar diák tehát nagyjából feleannyi pénzbe került, mint EU-beli átlagtársa – de nagyjából ugyanolyan szintű és minőségű képzésben részesült. A 27 országból csak Mexikó és Törökország került mögénk, vagyis „nemzetgazdaságunk egyik legsikeresebb, legversenyképesebb ágazata” hátulról a 3. volt a finanszírozás terén.

Magyarország a GDP 4,4 százalékát költötte az oktatás teljes vertikumára, amikor az EU21-átlag 6,1 százalék volt, és 1 százalékát a felsőoktatásra az EU 1,4 százalékos átlagával szemben. De az az adat is érdekes, hogy az állami költségvetésből melyik ország mennyit költött az állami, és mennyit a magán- (egyházi, alapítványi stb.) intézményekre. Nos, az EU21 és OECD átlaga szerint nagyjából 11-12 ezer USD jut az államiakra, szemben a magánintézményekre fordított 4-4,5 ezer USD-vel évente és diákonként. Meglepő talán, hogy Magyarország az egyetlen, ahol az arány fordított: 6400 dollár az államiakra, és 8900 dollár a magán-felsőoktatásra. Nyilván mert ilyen gazdagok vagyunk...

Ha 2005-öt tekintjük bázisnak, akkor 2011-ben a magyar felsőoktatásra fordított teljes kiadás a 2005. évinek a 86 százalékán állt. Ugyanakkor például – csak a környékünkön maradván – Szlovákia 2011-re a 2005. évinek 154 százalékára, Lengyelország 151 százalékára emelte a felsőoktatására fordított kiadásokat. Vagy talán, hogy a valós versenyhelyzetet jobban illusztrálják, nem autó-, hanem kerékpársebváltókat kellett volna a címlapra tenni?

Ezt a képet tovább árnyalja, azaz még sötétebbre színezi a Magyar Rektori Konferencia tavalyi jelentése, amely a 2008-as évhez képest vizsgálta 27 állami felsőoktatási intézmény támogatását: ez 2013-ban átlagban és nominális értéken 59 százalékon állt, azaz a költségvetési támogatások 5 év alatt névértéken 41 százalékkal csökkentek. (Az egyes intézmények között jelentős különbségek is voltak: 22 százaléktól 75 százalékgig terjed a skála.) Ha az inflációt is beszámítjuk, nyugodtan mondhatjuk, hogy a felsőoktatás

állami támogatása a felére esett vissza. Eszerint az FS megérdemelten nevezi sikerágazatnak a felsőoktatást, hiszen vajon mely országban esett volna vissza csak 100 hellyel a négy legjobb egyetem a rangsorban, ha a költségvetésük felét elvonják?

Vagy épp ez bizonyítaná a kormányzatnak és egyes civil támogatóinak az érvét, hogy felsőoktatásunk korábban pazarló volt, és elburjánzott bürokráciával hozott rendszeresen rossz, főleg pénzügyi döntéseket? Amin majd a most bevezetett kancellári felügyelet fog gyökeresen változtatni. És ilyenkor a ppp-fejlesztésekre, vagyis a külső finanszírozással felépített és évtizedek magas törlesztésével kiegyenlítendő beruházásokra utalnak, amelyek azonban – még ha voltak is anomáliák – éppen azért voltak szükségesek, mert e szférának nem volt semmi beruházási tartaléka, viszont a nagyszámú hallgatónak oktatási és lakhatási helyek kellettek. És ki gondolt volna arra korábban, hogy majdan jó egy kormányzat, amely a felére csökkenti az állami egyetemek állami támogatását?

De hiszen pontosan az OECD-statisztikák mutatják cáfolhatatlanul, hogy a fejlett világ korábban is arányosan többet költött erre a képzési szintre, mint Magyarország, tehát a korábbi gazdálkodás nyilvánvalóan nem lehetett pazarló, hiszen az eredményeket tekintve nagyjából „pariban” voltunk velük. De ha a támogatásból elveszünk, mégpedig ilyen mértékben, akkor az a csoda, hogy nem csúszunk lejjebb. Erre pedig bizonyára az a magyarázat, hogy mint minden intézményrendszernek, a felsőoktatásnak is van tehetetlensége. Vagyis igyekszünk fenntartani a régi színvonalat, felélve a tartalékainkat, és megszabadulva mindentől, ami felesleges ballaszt az alapfunkciókhoz képest: a másolópapírtól a vegyszereken át már a belföldi útiköltségeket is megspórolva, csak hogy a hajó tovább vitorlázzon, mert *navigare necesse est*.

Ezenközben a diákok

Azt veszem észre újabban, bár (önkritikusan megjegyezve) konkrét országos adataim nincsenek, hogy évről évre kevesebben jelentkeznek a doktori programokra, és ezzel párhuzamosan egyre több érettségiző megy külföldre tanulni. Ha az egyetemek költségvetése csökken, akkor nem nyílnak új állások, nem lehet helyi pre- és posztdoktori ösztöndíjakat kiírni, tehát veszélybe kerül a tudományos karrier lehetősége. Aki ezt felismeri, az belátja, nem érdemes 5–7 év kemény munkáját beleölni abba, hogy doktori fokozathoz jusson, hiszen mesterdiplomával is el lehet helyezkedni talán még jobb fizetésért is. Ennek további következménye, hogy sokan a legjobb elmék közül nem is kerülnek a későbbi kutatók és oktatók közé, vagyis éppen a legjobbak színvonala fog csökkenni.

Aki viszont külföldön kezdi el felsőfokú tanulmányait, az az ország tudományos élete számára valószínűleg örökre elveszett. Mert ha valaki a hazai egyetemi életben szocializálódik, az majdan külföldre, esetleg kiváló intézménybe kerülve sem felejt el kapcsolatban maradni egykori professzoraival, s így – bármennyire furcsának tűnjék is – sokszor többet is tud segíteni a hazai tudományosságnak, mint aki nem ment külföldre dolgozni. De aki sose került közel egy itthoni kutatói közösséghez, az hova is jöjjön haza, és kivel is álljon szóba? Majd talán egyszer, híres professzorként hazalátogat, hogy tört magyarsággal, de inkább folyékony angolsággal beszéljen világgraszoló eredményeiről. Ne habozzunk kimondani: a magyar felsőoktatás jelenleg a legtehetségesebb jövődől hallgatóit veszíti el – elsősorban a támogatások elvonása és a hazai egyetemek vonzerejének jelentős esése miatt.

Az FS több helyen is említi, milyen fontos szerepe van a felsőoktatásnak a társadalmi mobilitás elősegítésében: „a modern társadalmak egyik legjobban működő társadalmi mobilitási csatornája a megfelelő felkészültségű jelentkezők, hallgatók felsőfokú oktatásban való sikeres részvétele”. (22.) Ezt a célt azonban nem azzal a „hagyományos” módszerrel kívánja elérni, hogy kiterjeszti a tehetséges diákok számára a tanulás lehetőségeit, hanem egy bevallottan amerikai minta nyomán ún. közösségi főiskolák létrehozásával, amely révén „az elmaradott régiók közösségei is hozzájuthatnak ahhoz a versenyképes tudáshoz, amely biztosítja számukra elsősorban a helyben történő boldogulást”. (5.) Csakhogy, szemben

az amerikai gyakorlattal, nálunk majd „a közösségi főiskola nem rendelkezik saját maga által foglalkoztatott oktatókkal” (39.), a tanárok tehát más intézményekből fognak ingázní. Világos, hogy ez az új oktatási forma nem növeli a mobilitást. Továbbá arról sem szól az FS, hogy hány éves vagy kredités oktatást, és ezzel összefüggésben milyen szintű diplomát tervez a képzések lezárásaként ez az USA-ban egészen más célokat szolgáló intézménytípus.⁷

A mai „bolognai” felsőoktatási rendszer előnye a képzések közti átjárhatóság. Az FS-ben ugyanazon mondat kétszeri említésében (22., 72.) is szerepel ennek fontossága, de az FS egészéből ennek az ellenkezője szüremlik át, egy ötszintű intézményrendszer bevezetése (tudományegyetem, egyetem, alkalmazott tudományok egyeteme, főiskola, közösségi főiskola), a fent is említett „képzési szakosodás”, valamint a bolognai rendszer ismétlődő kritikája folytán.

Az FS kimondja, hogy „összességében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők számának növelésére van szükség” (19.), de készítői vagy nem vettek tudomást, vagy nem is tudtak arról, hogy a közoktatásban a gimnáziumok kb. 40 százalékos leépítésével kell számolniuk (feltehetőleg hogy az elbocsátott tanárok béréből majd fedezni lehessen a többiek béremelését), valamint hogy a szakközépiszkolák is megszűnőben vannak, hiszen a 38. oldalon részletesen tárgyalja eme oktatási forma előnyeit. Ez „a kormány [által] első olvasatban tárgyalt” FS nyilván nem jutott el Czomba Sándorhoz, az NGM szakképzésért felelős államtitkárához, aki az *Eduline* szerint ezt mondta október 16-án egy nyíregyházi fórumon: „A fenntartóváltással együtt leválasztják a gimnáziumokat a szakiskolákról és szakközépiszkolákról. Ez nem jelenti automatikusan azt, hogy az adott településen megszűnik a gimnázium, minden egyes iskolát egyenként akar megvizsgálni az NGM. (...) A távlati cél a szakközép- és szakiskolai képzésben részt vevők arányának növelése és a gimnáziumi létszám korlátozása, illetve a szakképzési pedagógusmodell kialakítása is.”⁸

A felsőoktatás mérítési bázisa tehát mind mennyiségileg, mind minőségileg jelentősen szűkülni fog. Mindeközben az FS által sokszor hivatkozott OECD-anyag világosan bizonyítja, hogy nemcsak a felsőoktatásban szerzett diploma, de az érettségi is jelentős bér- és elhelyezkedési előnnyel jár, ráadásul a bérelőny éppen Magyarországon sokkal nagyobb, mint a legtöbb OECD-országban, illetve bármelyik (!) EU-tagországban. A miniszterelnöknek a nyilatkozata, miszerint „az a logika, hogy mindenki vagy nagyon sok család azt hiszi, hogy a sikeres élethez egyetlen út vezet, gimnázium, érettségi, valamilyen egyetem vagy főiskola, tévedés”, nyilvánvalóan nem adatokon alapul, tehát nem tényt rögzít, csupán egy vélemény. Félő azonban, hogy ez a vélemény fogja a jövőben a köz- és felsőoktatás számait és arányait megszabni – bármennyire is az ötvenes, hatvanas évek levegője árad e hozzáállásból is, amit egyébként maga a miniszterelnök sem tagad, mert amikor azt helyesli, hogy az elméleti képzést az iskolákban, a gyakorlatit pedig ezzel párhuzamosan egy valódi munkahelyen szervezzék meg, ezzel a meglátással támasztja alá: „nekünk is volt egyébként a kommunista időkben egy elég jó hagyományunk e tekintetben, ami nem mondom, hogy hibátlan, de egy jó hagyomány volt”. (uo.)

A mi duális felsőoktatásunk

A németországi sikeres (üzem)mérnöki és üzemgazdászai képzés mintájára az egyetemeken is bevezetik a duális képzést. Ám jöjjön ez az új irány, jöjlehet a felsőoktatásban éppen nem a gyakorlati munkát, hanem az új ismeretek folyamatos befogadását, illetve azok kreatív továbbgondolását kell vagy kellene elsajátítatni. De amíg ezt a képzési formát nem erőltetik rá a többi szakra, addig lehet vele kísérletezni ott, ahol már más oktatási rendszerekben is bevált.

Csak hogy a dualizmus már eddig is áthatotta felsőoktatásunkat, de erről az FS láthatólag nem kívánt tudomást venni. Kezdődött a 2000. évi integrációval szemben külön törvénnyel létrehozott Andrassy Egyetemmel, majd hosszú szünet után folytatódott a 2010-es felmérés szerint meghatározott néhány kutatóegyetem közé indoklás nélkül „kinevezett” további intézménnyel, majd a 2012-ben létrejött és külön

kiemelt finanszírozást kapott Nemzeti Közszerológálati Egyetemmel, amely már nem az EMMI alá tartozik, valamint az idén (újra) létrehozott Testnevelési Egyetemmel, amelyről még 2012-ben azt nyilatkozta a Professzorok Batthyány Köre, hogy „nagy hiba olyan intézményeket egyetemi rangra emelni, amelyek nem érettek erre, mint ahogy az egykori Testnevelési Főiskola sem volt az”.⁹ Vajon ez az új egyetemünk, amelyről az FS egyáltalán nem szól semmit, melyik intézménykategóriába fog tartozni?

Mindehhez további új intézmények csatlakoznak, elsősorban például a Magyar Nemzeti Bank, illetve annak elnöke által felállított alapítvány pénzéből jövőre elindítani kívánt kecskeméti közgazdasági „egyetem”, amelyre épp a napokban adott még 10 milliárdnyi elköltethető támogatást az MNB vagyonával sajátjaként bánó elnök.

Felteszem, hogy egy újabb törvénnyel a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) felügyelete alól is kivonják majd a kecskeméti unorthodox univerzitást, ahogy a professzori kinevezésekkel is megtették, amit pedig épp egy előző Fidesz-kormány helyezett a MAB fennhatósága alá. És miért is ne tehetnék, hiszen a MAB-nak már amúgy is elkopott a nemzetközi tekintélye. Ettől aztán az egész hazai (még) versenyképes felsőoktatásunknak rossz lesz a híre, mivel annak a hitelessége is bizonytalanná válik. Akkor aztán várhatjuk a külföldi diákokat, akik ma is csak az ár-érték arány miatt választják az általuk befektetett összegekhez képest valóban magas színvonalú oktatásunkat.

Szeptemberben büszkén hozták a lapok az *Economist* rövidhírét, amely szerint hazánk a 4. helyen állt a világon a (középiskolai) matematikatanítás sikerességében – amennyiben azt is nézzük, mennyibe kerül mindez. De ugyanezt mutatják ki rendszeresen az MTA országgyűlési beszámolóí is a hazai kutatás helyéről: alig van ország, ahol ilyen olcsón ilyen eredményes lenne a tudományos kutatás. De utalhatok akár a fent idézett adatokra: a térség egyik legolcsóbb felsőoktatása a miénk, különösen a tanári fizetéseket tekintve. A professzori fizetés a posztszovjet térségben csak Bulgáriában, Lettországon és Romániában alacsonyabb a miénkénél, míg Csehországban a 100 ezer, Lengyelországban a 40 ezer euró is elérheti az éves bruttó fizetés.¹⁰ Nálunk maximum 26 ezer euró lehet, az általános minimálbér pedig, amit minden évben emelnek, lassan utoléri a tanársegédi fizetést, amelyhez viszont – mint a teljes bértáblához – 2008 óta nem nyúltak hozzá.

Az FS többször is kritikus hangon szól a bölcsész- és gazdasági képzésről, vö. „a munkaerő-piaci kilátásokhoz képest indokolatlanul magas érdeklődés mutatkozik vagy a képzési kínálat nem igazodik a tényleges igényekhez (egyres gazdasági és humánterületek)”, a jogi vagy társadalomtudományi oktatást meg sem említi, pedig az FS által gyakorta idézett 2011-es keltű (!) anyagban¹¹ feketén-fehéren látható a pedagógusi, jogi és gazdasági szakokon végzetteknek a mérnökökéhez képest (!) jóval alacsonyabb munkanélkülisége. De ugyanezt találjuk frissebb adatok alapján a bölcsészdiákának tavalyi nyilatkozatában is: itt a közép-magyarországi legmagasabb, 10 százalékos diplomás munkanélküliségből a bölcsészdiplomások mindössze 0,55 százalékkal részesülnek, a többi régió 5–3,5 százalék közötti általános diplomás munkanélküliségből pedig 0,4–0,22 százalékkal. Szóval ismét csak egy véleményt látunk az FS-ben, tények nélkül.

A jövő mérnöke

De hogy mennyire időszerűtlen a humán és társadalomtudományok lenézése, arra itt egy idézet a *Filozófuskirályok* című október 4-i *Economist*-cikkből: „Az amerikai üzleti élet vezetői meglepően nagy számban jártak filozófia szakra az egyetemen. Reid Hoffman, a *LinkedIn* egyik alapítója, aki az Oxfordi Egyetem filozófia doktori hallgatója volt, egyetemi karrieren gondolkodott, mielőtt a milliárdosi életet választotta volna. (...) Peter Drucker azért maradt 50 évig az üzleti élet egyik legnagyobb guruja, (...) mert például az üzleti kapcsolatokat a Jane Austen regényeiből ismert házassági viszonyokhoz hasonlította.” És így tovább, Bill Gatestől a Google tervezési és filozófiai (!) igazgatójáig, Damon Horowitzig.¹²

Tágítsuk tovább a képet a filozófiától a bölcsész- és társadalomtudományok egészére. Az MTA amerikai

megfelelője, az American Academy of Arts and Sciences 2013-ban kiadott egy jelentést a humán és társadalomtudományok helyzetéről és támogatásuk növelésének szükségességéről (*The Heart of the Matter*).¹³ Ezt a dokumentumot nemcsak a legnagyobb egyetemek rektorai, hanem milliárdos forgalmú nemzetközi cégek (például a Boeing, Adobe, Lockheed) elnökei, továbbá államok kormányzói, főbírók stb. is aláírták. Lehet persze, hogy az USA, sőt az egész világ tévúton jár, de az nem kétséges, hogy a felsőoktatás globális rendszer, és csak az marad fenn benne, aki tisztában van a nemzetközi trendekkel.

Jövőnk mérnöke, a felsőoktatási államtitkár mindeközben interjút ad az *index*nek, amelyben az alábbiakat mondja: „Egy dolgot nem szabad elkövetni: azt, hogy az állam olyan diplomát finanszírozzon, amivel az illető utána a munkaerőpiacnak a kettővel alacsonyabb szintjén helyezkedjen el. Ugye ismeri a viccet: Mit kérdez az elhelyezkedett bölcsész az állástalan bölcsésztől? – Adhatom nagyobb kólával és nagyobb krumplival?”¹⁴

Ismétlem: ezt a humort a felsőoktatás egészségéért felelős államtitkár engedte meg magának, aki adatok helyett vicceket mond. Nem tudom, mely másik európai országban lenne ez megengedhető.

A felsőoktatás autonómia nélkül béna kacsa. Ezt még a miniszterelnökünk által dicsérőleg emlegetett illiberális államokban, például Kínában és Szingapúrban is tudják, ezért (no meg persze finanszírozási előnyük miatt is) vannak a legjobb egyetemeik az első 100 között, ráadásul úgy, hogy nem egy közülük pár év alatt került az élre. Nálunk ezzel szemben a kancellárok révén a KLIK-szisztémát próbálják ráerőltetni a felsőoktatásra is: ha ugyanis az EMMI-hez bekötött kancellár jóváhagyása szükséges minden stratégiai és napi döntéshez, akkor az autonómia elveszett.

Mint egy kiváló kollégám megjegyezte, az FS szemlélete a vezérlés és a folyamatszabályozás. A bonyolult rendszerek irányítása azonban másfajta szabályozással működik: a kimenetet jelöljük meg, mérjük az eredményt, és a visszacsatolás révén javítunk a folyamaton. Az FS viszont merev szerkezetet ír le, márpedig a bonyolult rendszerek versengésére nem ez a jó modell.

Nincs kétségem, hogy jelen cikkemnek semmiféle hatása sem lesz a felsőoktatásnak az FS-ben kijelölt jövőjére nézve. Úgy vélem azonban, hogy az értelmiség gondolkodó részének kötelessége, ha csupán *for the record* is, azaz az utókor számára, rögzíteni a tévedéseket és az ellenérveket, legalább lelkiismeretünk megnyugtatására.

Az FS címlapját, mint a bevezetésben említettem, három szépen fotografált sebességváltó díszíti. Ám, ha jól látom, mindháromnak a karja az N, azaz semleges állásban van, egyiké sem az előremenetelt választó D helyzetben. Az illusztráció sajnos pontosabb lett volna, ha mindhárom kart az R, a hátramenet pozícióban fényképezték volna le.

[1] http://www.kormany.hu/download/5/65/20000/Fels%C5%91oktat%C3%A1si%20strat%C3%A9gia_2014_10_21.pdf

[2] <http://www.topuniversities.com>

[3] <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings>

[4] <http://www.shanghairanking.com>

[5] Leggyakrabban idézett formájában: *Without data, you are just another person with an opinion.*

[6] <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2014-en>

[7] Ld. pl.: <http://www.aacc.nche.edu>

[8] http://eduline.hu/kozoktatás/2014/11/4/Boritja_a_dominokat_a_szakkepzesek_atalakit_DGW22K

[9] <http://www.bla.hu/professzorok/index.php?oldal=dl/SP.pdf>

[10] http://ec.europa.eu/euraxess/pdf/research_policies/more2/Report%20on%20case%20study%20of%20researchers_%20remuneration.pdf

[14] *A magyar felsőoktatás szabályozásának stratégiai megalapozása: Az FTT stratégiai ajánlása a felsőoktatás törvényi szabályozásának előkészítéséhez,*
<http://www.innovacio.hu/download/StrategiaimegalapozasFTT.pdf>

[12]

<http://www.economist.com/news/business/21621778-business-leaders-would-benefit-studying-great-writers-philosophers-kings>

[13] www.amacad.org

[14] http://index.hu/belfold/2014/11/06/aki_nem_tud_megtanulni_egy_idegen_nyelvet_ott_baj_van/